

143

ÁLITS- OG MATSGJÖRD
varðandi landbrot
FRÓÐAR Í FRÓÐÁRHREPPI

- YFIRMAT -

Reykjavík, 1. nóvember 1958

ÁLITS- OG MATSGJÖRD VARDANDI LANDBROT FRÓÐÁR Í FRÓÐÁRHREPPI

Hinn 19. okt. 1956 dómkvaddi sýslumaður Snæfellsness- og Hnappadalssýslu þá Vilhjálm Ögmundsson, Guðstaf Pálsson, Ólaf Pálsson og Sigurjón Rist til að framkvæma yfirmat á því, hvort tjón og landspjöll í landi Fróðár stafi af brúargerð á ánni. Síðan var ákveðið, að Rögvaldur Þorláksson tæki sæti Guðstafs við yfirmatið.

Að kvöldi hins 22. sept. 1958 komu undirritaðir til Ólafsvíkur til að framkvæma umbeðið yfirmat og voru aðstaður athugaðar hinn næsta dag. Mættir voru á staðnum, f.h. eigenda Fróðár þeir Jón B. Jónsson, Reykjavík, og Ólafur Bjarnason á Brimilsvöllum í Fróðárhreppi og f.h. Vega-gerðarinnar Ásgeir Ásgeirsson, skrifstofustjóri. Yfirmatsmenn hafa kannað þau gögn, er fyrir liggja og skýrðu málsaðilar viðhorf sín. Auk þess ræddu matsmenn við Þorgils Þorgilsson, bónda að Innri-Bug í Fróðárhreppi og síðan ræddu þeir þeirra við Kristján bónda Þórðarson á Fróðá, sem staddur var á Landakotsspítala í Reykjavík. Matsmenn hafa gert sér grein, eftir beztu getu, fyrir ástandi farvegarins, áður en brúin var gerð árið 1937 eða fyrir 21 ári. Fyrir ofan bæinn Fróðá kom áin út úr klettagili 30-40 m breidd, rann hún þáðan í aðalfarvegi á þeim stað, er brúin var gerð. Ber báðum aðilum saman, að svo hafi verið. Þó taldi Kristján, að aðalfarvegurinn hafi legið 4-6 m austar. Þáðan rann hún niður eftir áreyrunum niður í Fróðárvatn. Í stærstu flóðum breiddi hún sig út yfir allan farveginn, eftir að hún kom út úr klettagilinu og kvíslaðist víðs vegar út yfir engjarnar norðan við Fróðárbæ, berandi grjót og aur með sér yfir þær. Aðalfarvegur árinna lá nokkuð sitt á hvað, án þess að brjóta land verulega. Þó mun hafa verið mál í botni í farvegum stærstu kvíslanna alla leið niður að vatni.

Úr Fróðárvatni var rennsli til vesturs meðfram svonefndu Fróðárrífi í Bugsvatn, er hafði útrennsli til sjávar um Bugsós vestur undir Bugsmúla. Farvegurinn milli Fróðárvatns og Bugsvatns var grunnur; lengd hans var um hálfur kílómeter. Í botni hans var sandur og mól. Þessi þröskuldur milli vatnanna kom í veg fyrir, að vatnsborð Fróðárvatns lækkaði verulega þótt lágaþjávað væri. Stórstraumsflóða gætti aftur á móti í vatninu og má af því nokkuð ráða hæð Fróðárvatns. Spildan næst vatninu voru stararengjar.

Tveir atburðir hafa á síðari árum valdið breytingu á rennsli Fróðár og verður hér gerð grein fyrir áhrifum hvors um sig.

1) Hinn 16. sept. 1936 geisaði ofsaveður við vesturströnd landsins og fylgdi því eitt mesta hafrótt síðari ára og gekk sjór víða hátt á land upp. Nokkru síðar fékk Fróðárvatn útrás um nýjan ós til sjávar austast úr vatninu við svonefndan Haukabrekkuhöfða. Ósinn gróf sig strax djúpt niður í malarkambinn. Við það lækkaði vatnsborðið mikið. Nokkurt vatnsmagn var þó að jafnaði innan við malarkambinn, en hvarf með öllu um stórstraumsfjöru. Síðustu aldirnar hafði rennslið til hafs verið úr Bugsvatni eins og áður segir, svo að gagnangerar breytingar á útrennslinu eru ekki tíðar. Bein afleiðing hinnar skyndilegu lakkunar Fróðárvatns er sú, að fall árinna eykst því sem lakkuninni á vatnsborði vatnsins nemur og þar með vex máttur hennar til að grafa sig niður. Dýpkun farvegarins hefst neðst, næst vatninu og færist smám saman upp eftir ánni, þar til hún hefur náð föstum botni, sem í þessu tilfelli hefði mátt búast við, að væri í nánd við klettagilið. Rennsli árinna miðar að því smám saman að jafna hallann á þessu svæði, þar til nokkru jafnvægi er náð aftur. Ár sem þessar eru óstöðugar í farvegi sínum. Þegar þær eru farnar að grafa sig niður, leita þær venjulega á bakkana og grafa undan þeim og brjóta land oft til beggja handa.

Það er sömuleiðis eðlileg afleiðing hinnar skyndilegu vatnsborðslökkunar Fróðárvatns, að grunnvatnsborðið lækkar í neðstu engjaspildunum og upp eftir áreyrunum. Við þurrkun jarðvegsins verður hið seiga mýrlendi að víkja fyrir valllendisgróðri, sem veitir mun minna viðnám fyrir landbroti árinna en mýrlendið. Við það, að áin grefur sig niður upp eftir farveginum lækkar á sama hátt grunnvatnsborðið í spildunum næst henni og verður því hættara við frekara landbroti upp með henni.

Af framangreindum ástæðum teljum við, að af vatnsborðslökkun Fróðárvatns einni hefði leitt það, að Fróðá hefði tekið að grafa sig niður og brjóta land meðfram farveginum frá vatni upp undir klettagilið.

2) Árið 1937 var gerð brú yfir Fróðá um 150 m fyrir neðan klettagilið. Eins og áður getur var brúin gerð yfir aðal-
farveg árinna. Nokkru síðar voru byggðir varnargarðar til varnar veginum beggja megin ofan brúarinnar. Aðgerðir þessar girtu fyrir, að áin flæddi út yfir allan farveginn í stærstu flóðum og hún var um leið bundin í ákveðinn farveg. Ljóst er, að megin hluti vatnsins hefur áður runnið um það bil þar sem brúin er nú, en varnargarðarnir beina nú undir brúna því vatni, sem áður hefði runnið í stærstu flóðum austan við brúarstöðið.

Dragár, eins og Fróðá, hlaða upp keilulagaðar áreyrar. Topppunktur keilunnar er á þeim stað, þar sem dragánni er haldið fastri í farveginum, þaðan kvíslast hún niður eftir henni og getur farvegurinn verið mjög breytilegur. Áður var topppunktur keilunnar uppi við klettagilið, en við brúargerðina hefur hann færzt um 150 m neðar, niður fyrir brú. Við brúargerðina hefur verið þrengt að ánni og hefur það í för með sér, að straumpunginn vex talsvert í flóðum við brúarstöðið, miðað við það ástand, er var áður en brúað var. Vegna þess hefði mátt vænta, að áin græfi sig niður við brúna og bryti land á takmörkuðu

svæði neðan hennar og myndaði síðan grynningar, þar sem hún félli út yfir með eðlilegum hætti. Þetta er ekki eins áberandi og skyldi vegna þess, að áin hefur grafið sig niður af öðrum orsökum, lakkun Fróðárvatns og eins hefur árfarvegurinn verið dýpkaður með ýtu við grynningarnar fyrir neðan brúna. Álitum við brúargerðina óverulega röskun á farvegi árinna og teljum landbrotið á takmörkuðu svæði neðan hennar af hennar völdum, en að til brúargerðarinnar sé ekki hægt að rekja það landbrot, sem átt hefur sér stað alla leið niður að vatni. Þá hafa varnargarðarnir austan árinna og vegurinn varnað nokkurri spildu fyrir skemmdum frá ánni austan hennar.

Hér hefur verið rætt um þá tvo atburði, sem hafa haft áhrif á rennsli Fróðár. Lakkun vatnsborðs Fróðárvatns, sem stuðlar að því, að áin fer að grafa sig niður og brjóta landa væntanlega alla leið upp undir klettagilið og brúargerðina, sem hefur í för með sér landbrot á takmörkuðu svæði en varnargarðarnir varna annarri spildu, sem áður lá undir skemmdum, fyrir ágangi árinna.

Að þessum tveim ástæðum athuguðum teljum við engan veginn sannað, að brúargerðin hafi orsakað meiri skemmdir á landi jarðarinnar Fróðá, heldur en þær, sem orðið hefðu af völdum árinna við lakkun Fróðárvatns ef engin brú hefði verið gerð yfir ána.

Teljum við því, að landeigendur geti ekki með rétti krafist Vegagerðina skaðabóta vegna landspjalla af völdum Fróðár.

Þá teljum við fullvíst, að brúargerðin hafi engin áhrif haft á fiskigöngu í ána, enda hafa engin gögn verið lögð fram þar að lútandi.

Önnur atriði í matsbeiðninni, sem óskað er mati á, falla burt við niðurstöður þessar.

Teljum við okkur með þessu hafa gert grein fyrir
álití okkar á þeim atriðum, er til var ætlazf.

Reykjavík, 1. nóvember 1958,

Rögnvaldur Þorláksson

Sigurjón Rist

Vilhjálmur Ögmundsson

Ólafur Pálsson